

► Uw sekse en de onze

Vrouwen en genootschappen in Nederland en in ons omringende landen (1750-ca. 1810)

Claudette Baar-de Weerd

Hilversum: Verloren, 2009

368 blz. € 39,00

ISBN 978-90-8704-100-7

Toen het Amsterdamse genootschap Felix Meritis in 1788 een nieuw gebouw aan de Keizersgracht in gebruik nam, werd een speciale feestavond voor vrouwen georganiseerd. Dit was opmerkelijk, omdat vrouwen geen lid konden worden van het genootschap. Daarom lichtte professor J.H. van Swinden in zijn openingstoespraak toe waarom de toehoorders wel welkom waren op feestelijke bijeenkomsten, maar niet mochten deelnemen aan de reguliere activiteiten. Hij wilde niet ontkennen dat vrouwen ook intellectuele en kunstzinnige capaciteiten hadden, maar naar zijn idee – en dat van vele tijdgenoten – bestond de taak van vrouwen uit de zorg voor echtgenoot, kinderen en huishouden. Vanwege hun ‘natuurlijke bestemming’ konden vrouwen dus geen lid worden van Felix Meritis, net zomin als zij formeel toegang hadden tot andere genootschappen. In haar proefschrift over vrouwen en genootschappen laat Claudette Baar-de Weerd echter zien dat de soep meestal niet zo heet werd gegeten als zij werd opgediend.

In de praktijk boden de verschillende typen genootschappen, die vanaf het midden van de achttiende eeuw werden opgericht, wel degelijk ruimte voor de participatie van vrouwen. Zo benaderden dichtgenootschappen (bekende) schrijfsters als Juliana Cornelia de Lannoy voor honoraire lidmaatschappen en konden vrouwen meedingen met prijsvragen. Hervormingsgezinde genootschappen als de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en

het Utrechtse wapengenootschap Pro Patria et Libertate boden vrouwen bovendien de mogelijkheid om donatrice te worden en ondersteunende diensten te verlenen, variërend van het borduren van vaandels en uniformen tot het opzetten en leiden van Nutsscholen. Zelfs binnen Felix Meritis bleek er nog van alles mogelijk: vrouwen werden gedoogd bij de door de afdeling Natuurkunde georganiseerde proeven, binnen het Muziekdepartement werd dankbaar gebruik gemaakt van begaafde sopranen, alten en muzikantes, en in 1813 werden vrouwen uiteindelijk ook toegelaten tot de kunstbesouwingen. Vanwege de vereiste vooropleiding bleven ‘slechts’ de wetenschappelijke genootschappen gesloten voor vrouwen, maar een groep Middelburgse vrouwen zag desondanks kans een eigen gezelschap op te richten: het Natuurkundig Genootschap der Dames.

Op basis van uitgebreid archiefonderzoek toont Baar-de Weerd aan dat er in de tweede helft van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw allerlei vrouwen actief waren in het Nederlandse genootschapsleven. Afgezien van de leden van het Natuurkundig Genootschap der Dames maakten ze gebruik van de hierboven genoemde al-

ternatieven voor het reguliere lidmaatschap van genootschappen, variërend van honorair lidmaatschap en donateurschap tot bezoeker van feestavonden. Als het gaat om de inhoudelijke kant van de participatie in het genootschapsleven vindt Baar-de Weerd geen verschillen naar sekse. Vrouwen die waren betrokken bij 't Nut en Pro Patria et Libertate stemden op de hun toegestane manieren in met de genootschappelijke idealen; dichters en dichters die teksten inzonden voor bundels en prijsvragen van hun genootschap schreven net zoals mannen over 'algemene' onderwerpen als vrijheid, vaderlandsliefde en religie. De kleine hoeveelheid vrouwen die participeerde in dichtgenootschappen was zelfs opvallend actief; in vergelijking met de grotere groep mannelijke leden zonden vrouwen relatief veel dichtwerk in voor genootschapsbundels. Op basis van een prosopografische studie naar de sociaal-economische positie en persoonlijke omstandigheden van de vrouwen die, actief of passief, deelnamen aan het genootschapsleven, presenteert Baar-de Weerd vervolgens een eindeloze rij biografische gegevens. Na deel I, over de positie van vrouwen in Nederlandse genootschappen, volgt een deel II bestaande uit één, op secundaire literatuur gebaseerd, hoofdstuk over de positie van vrouwen in de sociabiliteit in Groot-Brittannië, Frankrijk en het huidige Duitsland.

Baar-de Weerd heeft veel materiaal verzameld, maar het is de vraag welk belang deze informatie precies heeft. Zelf geeft ze geen uitsluitsel. Blijkens haar vraagstelling wilde ze weten wat de positie was van vrouwen in genootschappen in Nederland tussen 1750 en circa 1810. Via een korte literatuurverwijzing plaatst ze haar studie in het kader van onderzoek naar 'sociabiliteit', een concept dat ze slechts in een noot wat nader duidt als 'alle losse en geformaliseerde verbanden waarin personen actief kunnen zijn, zoals de kerk, fa-

milie, genootschappen maar ook een muziek- of theatervoorstelling' (p. 12). Op basis van haar archiefstudie bekritiseert ze literatuur waarin wordt verondersteld dat 'vrouwen nauwelijks deel uitmaakten van de georganiseerde sociabiliteit in de 18^e eeuw in Nederland' (p. 78). In de loop van haar boek wordt echter steeds onduidelijker wat ze precies wil betogen. Gaan de eerste drie hoofdstukken nog over de positie van vrouwen in genootschappen, in hoofdstuk vier – de afsluiting van deel I – koppelt ze haar gegevens aan de (niet uitgewerkte) theorie rondom de scheiding der sferen. Daar betoogt ze dat vrouwen vanaf de jaren 1790 gemakkelijker toegang kregen tot de 'mannenwereld' van de genootschappen, omdat de grenzen tussen het private en openbare leven in deze periode vervaagden. Het volgende, internationale hoofdstuk presenteert een verscheidenheid aan gegevens over alle mogelijke manieren waarop vrouwen buiten de strikte privésfeer van gezin, huishouden en moederschap traden, bijvoorbeeld als gastvrouwen van salons, als schrijfsters, als lid van verkiezingscampagnes van hun echtgenoten, en als strijdster voor vrouwenrechten. Baar-de Weerd eindigt haar slotbeschouwing dan ook met een overdenking over de toegang van vrouwen tot het 'openbare leven'. Tegelijkertijd heeft ze het over de 'weg naar emancipatie' van vrouwen.

Waarschijnlijk is er wel een samenhang tussen de concepten sociabiliteit, openbaarheid en emancipatie, maar Baar-de Weerd laat het aan de lezer om die samenhang te vinden. Het is echter twijfelachtig of het aangedragen materiaal de lezer voldoende aanknopingspunten biedt. Als het Baar-de Weerd uiteindelijk ging om de toegang van vrouwen tot het openbare leven, dan had het immers voor de hand gelegen ook godsdienstige genootschappen in haar onderzoek te betrekken. Uit de literatuur is bekend dat religie vrouwen bij uitstek een opstap naar maatschappelijke par-

ticipatie bood. In het internationale hoofdstuk refereert Baar-de Weerd zelf onder andere aan de Society for the Reformation of Manners, die onder leiding van de evangelische schrijfster en filantrope Hannah More zondagscholen stichtte om kinderen uit de lagere klassen de bijbel te leren lezen.

Baar-de Weerd liet de godsdienstige genootschappen in Nederland echter buiten beschouwing, omdat 'de verschillende godsdiensten met ieder hun eigen liturgie en rituelen' aparte onderzoeken zouden vragen. In een noot geeft ze aan dat vrouwen ruim eenderde van het aantal leden van het Nederlandsch Zendeling Genootschap vertegenwoordigden tussen 1798 en 1801 (p. 15). Terwijl vrouwen van de wel onderzochte genootschappen dus zelden tot nooit regulier lid waren, negeert ze een genootschap dat juist plaats bood aan vrouwelijke leden. Als het Baar-de Weerd werkelijk ging om de maatschappelijke participatie en emancipatie van vrouwen, vind ik dit onbegrijpelijk. Haar interesse moet dus ergens anders hebben gelegen, en vermoedelijk lag die bij de 'sporen van aanwezigheid van vrouwen in de Nederlandse genootschappen' (p. 14) die uit het onderzoek van Mijnhardt, Singeling en Van den Berg is gebleken. Baar-de Weerd heeft die sporen nu nagetrokken en uitgebreid beschreven. Had ze een degelijke inleiding toegevoegd en een heldere conceptueel-inhoudelijke lijn voor ogen gehouden, dan had haar speurwerk mogelijk ook een interessante studie opgeleverd.

Marijke Huisman